

Andrzej Szubert

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Hybride dannelser med engelske elementer i moderne dansk

Hybrid creations with English components in modern Danish

The aim of the article is to describe loan blends (also called hybrids or hybrid creations) in the Danish language with English components. First, some definitions of the hybrids are presented and discussed; next, some new definitions are proposed. Finally, an attempt at an analysis of examples existing in the Danish language is made.

Key words: loan word, loan blend, hybrid, hybrid creation

Nøgleord: låneord, hybriddannelse, blandingsform, blandingslån, hybridlån, hybrid

Indledning

Kontakt mellem sprog har altid forårsaget deres indbyrdes påvirkning og ikke mindst deres ordforråd. Som resultat af disse påvirkninger opstår indlån, men også orddannelsen påvirkes. Hybride dannelser er ord, der er kombinationer af morfemer fra to forskellige sprog. Dette kan f.eks. betyde, at der bliver dannet et nyt ord i et sprog x af morfemer, der stammer fra andre sprog y og z . Den slags dannelser vil jeg ikke beskæftige mig med i denne artikel. Her vil jeg fokusere på dannelser, såkaldte hybrider, der består af et hjemligt morfem og et, der er lånt fra engelsk. Hybrider er en meget produktiv type i forhold til andre lån, fordi der dannes mange analogidannelser. I det følgende vil jeg beskrive hybride dannelsers plads blandt andre typer lån og vise deres morfologiske egenskaber. Hybride dannelser kan opstå under to forskellige låneprocesser (*delovertagelse* og *delerstatning* (jf. Szubert 2006: 21)), afhængigt af, om der ligger et forbillede i det ”givende” sprog eller ej. Som udgangspunkt betragtes de som direkte lån, fordi der som en del af hele konstruktionen både bliver indlånt et formativ og et semem. I det følgende skal jeg præsentere forskellige forskers betragtninger af hybride dannelser og vise eksempler på hybriddannelser med engelske morfemer, der bliver inddelt

i to grupper (*ægte* og *uægte hybriddannelse* (Ibid.: 11)), fordi de som ovenfor nævnt er opstået under to forskellige låneprocesser.

1. Hybride dannelsers definition og inddeling

Hybride dannelser (da. *blandingsformer*, *blandingslån*, *hybridlån*, *hybrider*, eng. *loan blends*, *hybrids*, ty. Hybridbildung) hører til direkte lån, der bruges som overbegræb for både fremmedord og (assimilerede) låneord, fordi det tit er vanskeligt at skelne mellem de to. Det er fordi forskellen mellem dem ligger i tilpasningsgraden, hvor låneord er mere tilpasset det danske sprogsystem på det fonologiske og ortografiske plan. Fleksionsmæssigt er begge typer normalt tilpasset den danske bøjning. Det sker dog, at lån fra engelsk bevarer deres engelske flertalsendelser (f.eks. *en test* – pl. *test* eller *tests*).

Rudolf Thiel (1936: Spalte 389f) har foreslået en skelnen mellem de to typer, fordi han syntes, at låneord var tilpasset det hjemlige system mht. «Lautung, Betonung und Abwandlung». Wilhelm Dreeksen (1948: 49) deler derimod fremmede ord i tre kategorier: «Lehnwörter, Halblehnwörter und Fremdwörter». Termen *direkte lån* bruges i den dansksprogede litteratur (jf. Hansen og Lund 1994; Jarvad 1995). Det er en låneordskategori, som består af alle former for direkte overtagelse af fremmede morfemer, dvs. både formativer og sememer, uanset om de forekommer selvstændigt eller indgår i andre dannelser, også selv om de ikke findes i det långivende sprog. Jeg betragter *direkte lån* som en kategori, der også indeholder *forbindelseslån*, der videre kan inddeles i *ægte* og *uægte hybrider*, og *pseudolån* (jf. Szubert 2006: 9ff.). David Duckworth (1977: 40) forstår under *Lehnverbindung* (eng. *loan blend*) en overtagelse af et morfem, der indgår i et kompositum som led. Han betegner et sådant ord, dvs. et «halb Fremdwort oder Lehnwort, halb Lehnübersetzung», som «Lehnverbindung». Jeg kan ikke slutte mig til denne påstand, fordi en *Lehnübersetzung* er en nøjagtig led-for-led-oversættelse af et kompositum, og det ene af leddene i en hybriddannelse behøver ikke at være et kompositum. Han udelukker derudover en hybridnydannelse, der er opstået uden et forbillede i det »givende» sprog og heller ikke har nogen ækvivalent. Ifølge *Metzlers Lexikon Sprache* (1993: 252) lyder definitionen af hybriddannelse: «Hybridbildung (lat. hybrida > Mischling <. Auch: (...) hybride Bildung, Hybridform, hybride Form, Hybridisierung) (...) Zusammengesetztes oder abgeleitetes Lexem (Komposition, Ableitung), dessen Bestandteile aus verschiedenen Sprachen stammen, z.B. Auto + mobil (gr./lat.), Show + geschäft (engl./dt.)». Definitionen i Hadumod Bußmann (1990: 315) stemmer overens med den i *Metzlers Lexikon Sprache*. Broder Carstensen (1979: 91) behandler denne gruppe indlån som «evidente» indflydelser (til forskel for «latente») og kalder dem «Mischkomposita». Efter hans mening er

denne gruppe indlån blevet oversat. En hybriddannelse kan være et kompositum eller også et derivat. Selve betegnelsen «Mischkompositum» indskrænker kun disse dannelser til komposita. I sin artikel om engelsk påvirkning på dansk skelner Carstensen (1979a: 91f) mellem tre typer:

- a) «das Kompositum hat ein englisches Vorbild, aber nur einer der beiden Teile ist ins Deutsche übersetzt worden: *Hobbygärtner (...)*»;
- b) «das Kompositum hat kein englisches Vorbild, d.h. an ein englisches Fremd- oder Lehnwort tritt ein beliebiges deutsches Wort heran: *Managerkrankheit (...)*»;
- c) «Mischkomposita mit Elementen aus zwei verschiedenen Sprachen: *Manager-Niveau (...)*».

Knud Sørensen (1995: 72) kalder hybrider for: «en blandingsform, der er sammensat af både dansk og engelsk sprogstof». Hos Pia Jarvad (1995: 60) finder man den følgende definition: «blandingslån (hybrider) (...) er ord og udtryk som består af en dansk del og et akklimatiseret direkte lån, og er altså en blanding af direkte og indirekte lån». Af det ovenstående fremgår, at en hybriddannelse består af et direkte lån og et arveord eller et allerede etableret og assimileret låneord henholdsvis en direkte oversættelse af det fremmede ord. Erik Hansen og Jørn Lund (1994: 51) skriver, at hybrider er «ord, der indeholder både hjemligt (dvs. arve- og låneords-) og fremmed stof. Det kan være en hjemlig og en fremmed rod: *krydsfinér*, eller det kan være en hjemlig rod og et fremmed afledningselement eller omvendt». Deres definition gør det klart, at der under «hjemligt ord» skal forstås et arveord eller et låneord. Dette hjælper med at skelne mellem *oversættelseslån* og *hybriddannelse*, som opstår under forskellige låneprocesser. *Oversættelseslån* opstår under en proces, der betegnes som *erstatning*, mens det for hybriddannelsers vedkommende handler om en *delerstatning* hhv. *delovertagelse* (jf. Szubert 2006). Det er vigtigt at skelne mellem disse to typer, fordi et *oversættelseslån* er en «led-for-led-oversættelse» af et fremmed sammensat ord, mens det i tilfælde af en *uægte hybriddannelse* drejer sig om en oversættelse af kun en del af det fremmede ord. Uriel Weinreich (1976: 74) definerer hybride sammensætninger (*hybride Zusammensetzungen*, og tidligere (1963) *hybrid compounds*) som leksikalske enheder, der forbinder «den Transfer eines Teils der Einheiten mit der Wiedergabe des restlichen Teils». Som det tydeligt fremgår af denne definition udelukkes der en nydannelse (*ægte hybriddannelse*, engl. *hybrid creation*), der består af en morfemkombination, hvor det ene af morfemerne betragtes som hjemligt og det andet som fremmed, og som ikke har et fremmed forbillede, der ligger til grund for den. Einar Haugen (1950: 214) beskriver hybriddannelser som sådanne «in which only one part of the phonemic shape of the word has been imported, while a native portion has been substituted for the rest». Han indskrænker definitionen til «only such 'hybrids' as involve a discoverable foreign model are included» (1950: 215) og kalder dem *loan blends*

(se 1950: 218f). Jeg vil kalde denne art *uægte hybriddannelse*. Til gengæld betragter Haugen uafhængige dannelser, der indeholder fremmede morfemer, som tilfælde, der ikke er opstået under en låneproces, hvor han mener: «but it must be recognized that (they are) not a part of the borrowing process» (Haugen 1950: 219ff), og kalder dem *hybrids*, *native creations*, *hybrid creation*. Jeg kan ikke være enig med denne påstand, fordi et fremmed morfem, der indgår i en nydannelse, under alle omstændigheder skal betragtes som indlånt udefra. Den første gruppe af hybriddannelse kan betragtes som *delerstatning*, hvilket betyder, at der erstattes en del af et fremmed udgangsord, ved et hjemligt ækvivalent, og den anden som *delovertagelse*, som betyder, at man bruger et fremmed morfem i en nydannelse sammen med et hjemligt morfem.

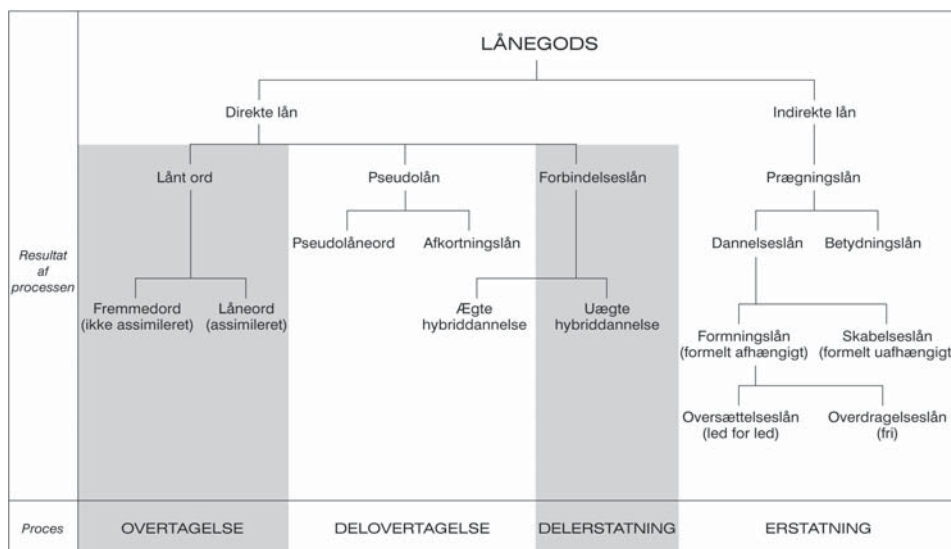
For at opsummere det ovenstående kan det siges, at en hybriddannelse kan opstå efter eller uden et forbillede. Efter Haugen skal sådanne, der ikke har et forbillede i det ”givende” sprog, betragtes som nogle, der ikke er opstået under låneprocessen. Jarvad (2014: 129) skriver, at de er ”... ord og udtryk som består af en del importeret ord og en del hjemligt eller i forvejen kendt ord, og er altså en blanding af direkte og indirekte lån...”. Som eksempler angiver hun *fuzzylogik* (jf. *fuzzy logic*), *standupkomiker* (jf. *stand-up comedian*). Hun skriver også, at ordet *fuzzylogik* kan have været opstået på hjemlig grund eller være en hybrid fra engelsk. Dette eksempel kan betragtes som en *uægte hybriddannelse*, hvis det er dannet efter et engelsk mønster, eller som en *ægte hybriddannelse*, hvis den er opstået uafhængigt af det engelske ord. Klassificeringen af ordet til den ene eller anden gruppe kræver dog kendskabet til ordets oprindelse.

Jeg vil her foreslå en definition af en *hybriddannelse* som kan være et kompositum eller et derivat, ”hvis ene konstituent er et hjemligt morfem, mens det andet er fremmed” (Szubert 2006: 11). I det følgende vil jeg ikke beskæftige mig med hybride derivater, men de defineres på samme måde som hybride komposita.

Alment kan siges, at: ”et *hybridt kompositum* er en dannelse, hvis ene konstituent er et arveord eller et allerede assimileret låneord, eller en oversættelse af et fremmed led, mens den anden er et (allerede assimileret) låneord, f.eks. *jobtilfredshed* < *job satisfaction*” (Szubert 2006: 11).

Hybriddannelse kan afhængigt af dannelsesprocessen deles i *ægte* og *uægte*. En *ægte hybriddannelse* opstår uden et fremmed forbillede, og processen kan betragtes som en *delovertagelse*, fordi den består af morfemer fra to sprog – modersmålet og det »givende» fremmedsprog. Der findes intet struktur-mæssigt tilsvarende ækvivalent i det långivende sprog (f.eks. *cowboybukser*, *limefrugt*). Mens en *ægte hybriddannelse* ikke har noget forbillede i det »givende» sprog her, findes der i tilfælde af en *uægte hybriddannelse* et sammensat ord i det »givende» sprog, der er et forbillede for den nye dannelse, hvis »ene konstituent er et lånt ord og den anden en oversættelse af et fremmed led» (Szubert 2006: 11).

Dannelsen har altså sit forbillede og et strukturmæssigt ækvivalent i det givende sprog (f.eks. da. *bowlingbane* – eng. *bowling lane*, da. *jobvurdering* – eng. *job evaluation*, da. *speedbåd* – eng. *speedboat*). Skema 1 viser hybriddannelse plads blandt andre lånetyper.

Skema 1. Inddeling af låneord

Kilde: Szubert (2006: 21).

2. Ægte hybriddannelse

Som det fremgår af den ovennævnte definition består en ægte hybriddannelse af en hjemlig og en fremmed konstituent, den har ikke noget forbillede ej heller en strukturmæssig og i de fleste tilfælde heller ingen tilsvarende konstruktion i et fremmed sprog. De opstår uafhængigt af det ”givende” sprog, dvs. de er ny-dannelser, der er opstået i dansk uafhængigt af engelsk. De har som regel deres semantiske ækvivalenter i engelsk. De ligner *pseudolån* med den forskel, at de er sammensatte konstruktioner med et dansk og et engelsk element. For det meste dannes de på baggrund af de enkelte morfemers produktivitet. De kan optræde i to morfemkombinationer:

a) engelsk forled:

beatgruppe, charterrejse, clearingmord, discountuddannelse, donkeykedel, hamburgerryg, hobbyrum, jobtilbud, jockeyhue, jockeytrøje, managementkursus, scooterstøvl, serviceydelse, shippingelev, slumsøster, teddybearfrakke;

b) dansk forled:

dataterminal – eng. *computer terminal*, *følgespot* – eng. *spot*, *tørretumbler* – eng. *tumble drier*, *yderwing* – eng. *wing*, *winger*.

Nogle af de danske hybriddannelser har deres semantiske ækvivalenter i engelsk, men de er simple ord, derivater eller komposita/ordgrupper (det er tit svært at skelne mellem et kompositum og en leksikaliseret ordgruppe i engelsk):

a) dan. kompositum – eng. simpelt ord

interviewundersøgelse – eng. *survey*,
jerseykvæg – eng. *jersey*; (men: *jersey/jerseystof* – eng. *jersey/jersey cloth* som direkte lån eller en uægte hybriddannelse),
limefrugt – eng. *lime*,
minibil – eng. *mini*,
shagtobak – eng. *shag*,
trawlfiskeri – eng. *trawl*;

b) dan. kompositum – eng. derivat

bluffmager/bluffer – eng. *bluffer*,
jobsamtale – eng. *interview*,
smocksyning – eng. *smocking*;

c) dan. kompositum – eng. kompositum/ordgruppe

airconditionanlæg – eng. *air conditioning/ air conditioner*,
batchsprog – eng. *assembly language*,
cowboybukser – eng. *blue jeans*,
crewrum – eng. *crew mess*,
dollarkurs – eng. *exchange rate of dollar*,
hurdleløb – eng. *hurdle race*,
pokerspil – eng. *a game of poker*,
servicefag – eng. *service industry*,
shippingmand – eng. *ship's chandler*.

3. Uægte hybriddannelser

Her drejer det sig om hybriddannelser, der både har et forbillede og et semantisk ækvivalent i det «givende» sprog. Også her kan de inddeles i to grupper, afhængigt af, om det danske eller engelske morfem bruges som førsteled:

a) Hybriddannelser, der har et engelsk morfem som førsteled. Efter Sørensen (1995: 19) er det den mest udbredte type. Dette bekræfter Jarvad (2014: 141f.) og siger, at det af et nordisk importordsprojekt fremgår, at »antallet af hybrider med importord på førstepladsen er langt større end omvendt, og

at hybrider som sådan udgør 40% af importordene i dansk”. Som eksempler kan nævnes:

backinggruppe < *backing group*

backupkopi < *back-up copy*

batchkode < *batch code* («De udenlandske grossister fjerner selv de såkaldte *batchkoder* fra produkterne» Pol. 19.7.1993)

beauty-klinik < *beauty salon/beauty shop/beauty parlor* («vores *beauty-klinikker*, hvor...» Inf. 31.8.1992).

I dette tilfælde har vi med en «friere» oversættelse af sidsteleddet at gøre. Sidsteleddet kan her betragtes som et *overdragelseslån*, f.eks.:

boardingkort – *boarding-card*

bowlingbane – *bowling lane*

casestudie (men også: *casestudy* som direkte lån) – *case study*

charmeoffensiv – *charm offensiv*

charterfly – *charter flight*

clearingkonto – *clearing account*

cocktailryster – *cocktail shaker*

crosstræning – eng. *cross-training*

discountbutik – *discount store*

dollarprinsesse – *dollar princess*

jetalder – *jet age*

jobvurdering – *job evaluation*

matchvinder – *match winner*

motocrossbane – *motorcross track*

pokeransigt – *pokerface* (men også *pokerface* som direkte lån)

speedbåd – *speedboat*

scrapbog – *scrap-book*

spotlys (også direkte lån *spotlight*) – *spotlight*

unisexmode – *unisex fashion*.

b) Hybriddannelser, der har et dansk morfem som førsteled, fx:

blodscreening – *blood screening*

bordtennis – *table tennis*

fiskefarm – *fish farm*

hårspray – *hair spray*

møbelpolish – *furniture polish*

skygeboksning – *shadow boeing*.

I de fleste tilfælde er det et substantiv som førsteled i sammensætningen, f.eks. *et beachparty*, *et grillparty*, *housewarmingparty* (eng. kun *housewarming*). Sommetider kan det dog også være et adjektiv, som f.eks. *quick-luge* ('luge med hurtig betjening'; som muligvis kan betragtes som et pseudolån).

4. Produktivitet

Hybriddannelser kan også have meget produktive led, som kan vises på grundlag af f.eks. *job*, der kan forekomme som første- eller sidsteled, og både i ægte og uægte hybriddannelser. For at skelne mellem den ene og anden gruppe skal man inddrage diakronisk og den udenomsproglige viden, for at kunne vurdere, om en dannelse er opstået efter et fremmed forbillede, eller ikke. Som eksempler kan nævnes:

a) ægte hybriddannelser

job-

jobanvise, jobanvisning, jobbutik, jobbørs, jobcenter, joberfaring, jobformidler, jobformidling, jobfunktion, jobgaranti, jobkonsulent, jobkrav, jobkursus, jobparat, jobpatrulje, jobsamtale, jobstøtte, jobstøtteordning, jobsøgning, jobtid, jobtilbud, jobtræning, jobudviklingssamtale

-job

akutjob, skånejob (nu omdøbt til fleksjob), nyttejob, puljejob, sommerjob, udejob;

b) uægte hybriddannelser

jobbank – eng. job bank

jobrotation – eng. job rotation

jobskabelse – eng. job creation

jobudvikling – eng. job enlargement

jobbank – eng. job bank.

Konklusioner

Opsummerende kan det siges, at hybriddannelser, hvilket bekræftes af Jarvad (2014: 141f), er en meget udbredt lånetype. Efter en undersøgelse har det vist sig, at ægte hybriddannelser er mere udbredt end de uægte. De ægte hybriddannelser har i de fleste tilfælde et engelsk morfem som førsteled (f.eks. *trawlfiskeri*). Dette kan være forbundet med, at bøjningen af sådanne dannelser ingen problemer volder, for man behøver ikke overveje hvilket køn ordet har, og hvilke flertalsendelser der skal bruges, og at der dannes analogidannelser. Det sker dog, at omvendt rækkefølge forekommer (f.eks. *skærmterminal*). Mange af de ægte hybriddannelser har deres semantiske ækvivalenter i engelsk, der ikke nødvendigvis repræsenterer samme orddannelsestype (som f.eks. kompositum vs. simpelt ord – *interviewundersøgelse* – eng. *survey*). De uægte hybriddannelser kan også inddeles i to grupper afhængigt af rækkefølgen af leddene (engelsk vs. dansk element som førsteled). De fleste har dog et engelsk førsteled (f.eks. *cocktailryster* – *cocktail shaker*). Den anden

rækkefølge forekommer sjældnere (f.eks. *møbepolish* – eng. *furniture polish*). De fleste uægte hybriddannelse skrives sammen i dansk mens særskrivning er mere udbredt i engelsk. Langt de fleste hybriddannelse er substantiver. Der findes dog også adjektiver (f.eks. *jobparat*). Hybriddannelse er en meget udbredt lånetype, og typen er meget produktiv i moderne dansk, selv om skelnen mellem de ægte og uægte hybriddannelse kan være vanskelig, fordi dette kræver en diakron undersøgelse og udenomsproglig viden at kende til oprindelsen af ordet, som f.eks. ved *clearingmord*, der er dannet i dansk i analogi til *clearingkonto* (jf. Den Store Danske), og som semantisk svarer til eng. *retaliatory murder* (jf. Den Danske Ordbog).

Litteratur

- Bußmann, H. (1990). *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Kröner.
- Carstensen, B. (1979). Evidente und latente Einflüsse des Englischen auf das Deutsche. I: P. Braun (red.). *Fremdwortdiskussion*. München: Fink, s. 90–94.
- Dreecksen, W. (1948). Über das Fremdwort und seinen Gebrauch. *Pandora* 10: 48–52.
- Duckworth, D. (1977). Zur terminologischen und systematischen Grundlage der Forschung auf dem Gebiet der englisch-deutschen Interferenz. Kritische Übersicht und neuer Vorschlag. In: H. Kolb und H. Lauffer (Hgg.). *Sprachliche Interferenz. Festschrift für Werner Betz zum 65. Geburtstag*, s. 36–56.
- Hansen, E. og J. Lund. (1994). *Kulturens Gesandter. Fremmedordene i dansk*. København: Munksgaard.
- Haugen, E. (1950). The Analysis of Linguistic Borrowing. *Language* 26: 210–231.
- Jarvad, P. (1995). *Nye ord – hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal.
- Jarvad, P. (2014). *Spørg om sprog – 40 år i Sprognævnets tjeneste*. Dansk Sprognævns skrifter 44. København: Dansk Sprognævn.
- Glück, H. (red). (1993). *Metzlers Lexikon Sprache*. Stuttgart: Metzler.
- Szubert, A. (2003). *Englische Entlehnungen im Dänischen. Morphologie und Wortbildung*. Poznań: Ad Rem.
- Szubert, A. (2006). Lingvistisk klassificering af låneord. *Danske Studier* 101(5): 5–22.
- Sørensen, K. (1995). *Engelsk i dansk. Er det et must?* Viborg: Munksgaard.
- Thiel, R. (1936). Fremdwort oder nicht. *Muttersprache* 51: 389f.
- Weinreich, U. (1976). *Sprachen in Kontakt*. München: Beck.

Internetkilder

- Den Danske Ordbog, <http://ordnet.dk/ddo/> (adgang: 5.08.2017).
- Den Store Danske, <http://denstoredanske.dk> (adgang: 5.08.2017).